

גליון נושא:

בס"ד, יום ג' פרשת ויקרא, א' ניסן תשע"ז.
בענינא דיומא.

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב
המעייין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

'הסיבה בליל הסדר'

דיני 'הסיבה'

מצוה להסב: בסוגיית הגמרא בפרק ערבי פסחים (פסחים דף צט: קח.) נדונו פרטי מצות הסבה בליל הסדר, בעת אכילת המצה ושתיית ארבע הכוסות - אופן ההסבה, הסבת אשה, והסבת תלמיד אצל רבו.

1. טעם ה'הסיבה'

כבני חורין: טעם מצות 'הסיבה' מבואר ברש"י ורשב"ם (פסחים צט:), כדרך בני חורין במטה ועל השולחן זכר לחירות. ויסודו בירושלמי (פסחים י, א.) וכן כתב הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ז' הלכה ח'), בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, לפיכך כשסועד בלילה הזה צריך לאכול ולשתות ב'הסיבה' דרך חירות, שכן דרכם של בני חורין להסב בשעת סעודתם.

2. אופן ה'הסיבה'

מוטה לשמאלו: כתב השו"ע (סימן תע"ב סעיף ב' ג') ויכין מקום מושבו שישב ב'הסיבה' דרך חירות. כשהוא מסב לא יטה על גבו, ולא על פניו ולא על ימינו, אלא על שמאלו. וביאר המשנ"ב (ס"ק ז') שיהא ראשו מוטה לצד שמאל על המיטה או על הספסל וכרים תחת ראשו. ולשון המשנ"ב (ס"ק יג) שיהא מטה כבודה וכלולה. ומכאן סמך למנהג העולם לערוך מצעים נאים, עם עיטורים מיוחדים לפסח.

אצל השולחן: לשון המשנ"ב (ס"ק יג) אצל השולחן. ומקורו ברש"י ורשב"ם (פסחים צט: ד"ה ואפילו). ודקדק הגר"ח סאלוויצ'יק (חידושי הגר"ח סטנסיל ענין לג) שהסיבה דרך חירות, הוא דוקא לפני שולחן. ולכן יש לפאר את השולחן בכלים נאים, כמבואר בשו"ע כאן. אכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שבות יצחק פרק יט עמוד ריג) שבדיעבד אם היסב לא אצל השולחן, אינו צריך לחזור ולשתות בהסיבה אצל השולחן.

פנינים שיטת הראב"ה

בשנים קדמוניות, לא היו צריכים להסביר איך עושים 'הסיבה' דהיו רגילים להסב כל השנה, וכפי שכתב רש"י (ברכות דף מו: ד"ה בזמן שהן) שרוב הסעודות שלהם היה ב'הסיבה'. ואכן הלשון במה נשתנה שפּכּל הלילות אָנוּ אוּכְלִין וְשׁוֹתִין בֵּין יוֹשְׁבֵין וּבֵין מְסֻבִּין. וְהַלְלָהּ הַזֶּה כְּלָנוּ מְסֻבִּין: הבן שואל מדוע 'כולנו מסובים', אך אינו תמה על עצם מציאות ה'הסיבה' שנהוג לפעמים גם בכל הלילות.

ידוע דעת הראב"ה (סימן תקכה) שרק בזמן הגמ' היו רגילים ב'הסיבה' כל השנה, והיה בזה דרך חירות לכן חייבו חכמים להסב בליל פסח. אבל בזמננו הואיל ואין הרגילות להסב בסעודה כל השנה, אין צריך להסב בליל פסח.

משמעות דברי הב"ח (תשובות הב"ח החדשות סימן ה'), והמהרש"ל (סימן פח), שלשיטת הראב"ה אין חייבים להסב, אבל אם רוצים להסב רשאים. ברם, המהר"ל (הלכות הגדה טו, א) כתב: "אין לנו לעשותה (את ה'הסיבה') בליל פסח, דמה חירות שייך בזה, אדרבה דומה לחולה". ומלשונו משמע, שלדעת הראב"ה אין להסב בזמן הזה בליל פסח, וכן משמעות לשון הגהות אשר"י (על הרא"ש פסחים דף קז.). ❖

הטיית הגוף: שיעור 'הסיבה' כתב הגרב"צ אבא שאול זצ"ל (שו"ת אור לציון חלק ג' פרק טו תשובה א') שיצדד גופו שיהיה נטוי בין שכיבה לישיבה, בזווית של 45 מעלות לפחות, שהוא ממוצע בין שכיבה לישיבה (סימן לדבר; שיהא בזווית כמו כאשר מחוג שעון אנלוגי מורה על השעה 1:30). וראיה לכך מדברי הגמ' פרקין לא יצא, משמע שבעצם ההטיה הוא ממש כמו שכיבה, וכן מוכח מלשון הגמ' על 'ירך' חבירו משמע דמושכב ממש.

אכן לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קובץ 'והגית' גליון 22 ניסן תשע"א עמוד 35) החיוב הוא להטות מעט את גופו, אך לא יטה יותר מידי שלא נוח לשבת כך ואין זה דרך חירות. והסכים לגדר זה הגר"ח קנייבסקי שליט"א שאין שיעור של מעלות אלא צריך רק שיהא נוח.

ושמעתי מהגר"מ סירוטה שליט"א שגדר המושג של 'הסיבה' הוא, כפי שמצוי שעושים בבית כשיושבים בניחותא, וסומכים על כסא או ספסל וכדומה, ושפיר יכול להסב כל הסעודה כמבואר ברמ"א ואינו מתלכלך, ולא נשפך הכוס בשתיה.

השענת והטיית הראש: בלשון המשנ"ב (ס"ק ז) מבואר שצריך לשים כרים וכסתות גם תחת הראש. והנה למרות שהמשנ"ב הזכיר רק הטיית הראש, נקטו בפשיטות הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הגדה של פסח עם פסקי הגרי"ש עמוד 22), והגר"נ קרליץ שליט"א, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק ט"ו תשובה א'), דהסיבת הראש הוא בנוסף לעיקר ההסיבה שהוא בהטית הגוף. כדמוכח בשו"ע (סעיף ג') ובמשנ"ב (ס"ק יא) וביאור הלכה (ד"ה ואין חלוק) שעיקר ההסיבה הוא בהטיית הגוף.

ודעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א (שערי המועדים שם) שבנוסף להטיית הגוף, לכתחילה צריך להטות גם את הראש על גב המשענת של כסא גבוה, או על גבי כרים כמפורש במשנ"ב. אך אם משענת הכסא אינו גבוה כל כך, מספיק להטות את הגוף ולהשען על ידו השמאלית, וישאיר את ראשו זקוף, וממילא יהיה מוטה קצת לצד מחמת הטיית והשענת הגוף. ובשם הגרי"ש אלישיב מובא (שערי המועדים שם, קובץ אמרי שפר) שעיקר ההסיבה הוא בגוף ובכתף, ולא בראש. והגרי"ש עצמו לא היה מיסב את ראשו.

בכל כוחו: מסתבר שגדר 'הסיבה' הוא שישען בכל גופו על צד שמאלו, כעין מה שמצינו דסמיכה כשיבה, שאם יטול הדבר יפול. כך ב'הסיבה' צריך שיהא במצב שאם יטול הדבר יפול. ואם יושב ומטה גופו בלי להישען, או שאכל בעמידה, לא יצא ידי חובת 'הסיבה'. מי שאין לו כסא עם ידית, יש כיום מתקן מיוחד בשם 'מסובית' המתחבר בקלות לכל סוגי הכיסאות, ועליו אפשר לקיים הסיבה בהידור.

3. מצוה מן המובחר

יושב על המיטה עם כרים לצדו: האופן המהודר ביותר הוא להסב בישיבה על מיטה כבודה וכלולה (משנ"ב ס"ק יג), ורגליו לארץ, כמבואר ברש"י (ברכות דף מו: ד"ה בזמן שהן) שכך היה דרך 'הסיבה'. עם כרים לצדו עד גובה הכתף, ונוטה קצת. וכך היה מנהגם של הגרי"י קנייבסקי זצ"ל (ארחות רבינו חלק ב' עמוד נט), והגרי"ש אלישיב זצ"ל (הגדה של פסח 'הלילה הזה' עמוד 10). והדגיש הגרי"ש אלישיב (משנת אי"ש ליל הסדר עמוד כד) שלא מספיק להישען רק על היד, אלא צריך להשעין גם את הכתף.

יצוין, שכיום בהרבה מבתי ישראל הכשרים קשה לקיים הידור זה להסב על מטה לכל האוכלים, עקב הצפיפות המצויה ב'ליל הסדר'. במיוחד כאשר הרבה צאצאים (בנים נכדים ונינים) מתכנסים לליל הסדר בבית ההורים, להדר במצות וְהִגְדַת לְבָנֶיךָ (שמות יג ח'). ואם אין לו כורסה אפשר גם להסב על כסא עם משענת וידיות, ולהניח כרית על הידית השמאלית, וכך היה נוהג הגרש"ז אויערבאך זצ"ל.

וכתב בספר מועדים וזמנים (חלק ג' סימן רנז), ובספר ויגד משה (סימן ח'), למצוה מן המובחר יסב כעין שכיבה בכורסה, או כסא גדול כעין מיטה (ד.ד.). כלומר, לכתחילה צריך להסב על גבי דבר רך (ערימת כריות על המטה, משענת עם ריפוד, כרית על המשענת, ועדיף גם כסא מרופד). ורק אם אין לו, יסב על ספסל או דבר אחר קשה כדן עני.

4. הסיבת ימין, ירך עצמו, על חבירו.

ימין: נפסק בשו"ע (או"ח סימן תעב סעיף ג) 'הסיבה' בצד ימין אינה נחשבת 'הסיבה'. הטעם: מבואר בגמ' (פסחים קח.) והובא במשנ"ב (סימן תע"ב ס"ק י') לפי שביד ימינו הוא צריך לאכול. טעם נוסף: שמא יקדים קנה לוטט ויבוא לידי סכנה. ולעניין איטר כתב המשנ"ב (ס"ק י"א) ובביאור הלכה בשם הרשב"ץ (ביבין שמועה) שיסב על שמאל ויעדיף את הטעם של סכנה, דחמירא סכנתא מאיסורא.

נמצינו למדים, שצורת ה'הסיבה' היא באופן המונע את אפשרות האכילה עם היד של הצד שעליו מיסב. אכן בספר שערי המועדים (פרק י' הערה קנה) הביא בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שאין חיוב להסב עד כדי כך אלא מספיק בהטיה קצת, ומה שכתוב שאי אפשר לאכול ביד שמיסב עליו, הכוונה שאין נוח לאכול ביד הזה ולא שאין יכול לאכול בו כלל.

'הסיבה' כשאינו נשען על ידו. ונפק"מ בזה, במה שדנו הפוסקים מה הדין כאשר מיסב על גופו ולא על ידו, כגון שמסובב משענת הכיסא לשמאלו, ומוציא ידו מחוץ לכסא ונשען בגופו על המשענת האם חשיב 'הסיבה'. לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שבות יצחק עמוד רד) אין זה דרך הסיבה כי הסיבה הוא בידו וכתפו

הערות מבני החבורה

יחזור ויאכל בלא הסיבה!?

חקירה: נדון מעניין מעלה הג"ר צבי גפן שליט"א ('ירושלים במועדיה' פסח עמוד סד), אדם שאכל מצה בלא הסיבה צריך לחזור ולאכול. ויש להסתפק האם צריך לחזור ולאכול כאשר כעת יושב ליד רבו, שהרי לא יוכל להסב באכילתו השניה.

בצל הקודש: ונפק"מ במה שנהוג מקדמת דנא בחצר הקודש באבוב, ביום טוב שני של פסח הבחורים מגיעים לסדר ליל פסח אצל האדמו"ר. כאשר הכזיתים הראשונים הבחורים אוכלים לבד, ורק אח"כ האדמו"ר נכנס. ויש לחקור אם אחד הסועדים אכל בלא 'הסיבה' שלא בפני רבו, האם יחזור ויאכל בלא 'הסיבה' בפני רבו. דלכאורה הרי גם באכילה השניה לא יסב נמצא שלא הרויח כלום, או דלמא אכילה הראשונה לא היתה כדין ומחויב לאכול שוב, ובפעם השניה הרי יש לו פטור שהאוכל בפני רבו פטור מ'הסיבה'.

תשובה: לכאורה זה תלוי בחקירת הגרי"ז (בספרו על הרמב"ם) בגדר מצות 'הסיבה', האם בלי הסיבה אין כאן אכילת מצה, או דלמא יש כאן אכילה של מצוה, רק שחיסר מצות 'הסיבה'. ותולה חקירה זו בדברי הראשונים, לדעת הרמב"ם זה מצוה נוספת שאינה מעיקר האכילה. אבל לדעת הרא"ש ההסיבה היא חלק ממצות האכילה. והאריך בזה הג"ר דוד יצחק שפירא שליט"א ראש ישיבת באר יעקב ('אהל אבי עזרי' עמוד שיז).

ושפיר לדעת הרא"ש שאין כאן אכילה כלל, צריך לחזור ולאכול למרות שגם האכילה השניה תהיה ללא הסיבה. אך לדעת הרמב"ם שאכילה היה כאן מתחילה, רק שצריך להשלים מצות הסיבה, כאן אינו יכול להשלים, שהרי גם באכילה השניה אינו עושה הסיבה.

יתכן שגם (י.ז.) לדעת הרמב"ם צריך לחזור ולאכול. כי אכילה הראשונה לא היתה כדין, ומוטל עליו לחזור ולאכול כדין. בפרט לצד שהעלו האחרונים שבפני רבו ה'דרך חירות' הוא לשבת בלי הסיבה, (דאם מטעם איסור דלא יסב בפני רבו, הרי במקום מצות ד' אינו מצווה על כבוד רבו כמו בכל המצוות, ואיך נדחה מצות הסיבה מפני כבוד רבו) נמצא שיש מעלה באכילה השניה מהאכילה הראשונה שנתקיים בו דרך חירות (ב.ו.). ❖

כאחד. שהרי מוכח בגמ' ובפוסקים ש'הסיבה' הוא באופן המונע את השימוש בידו השמאלית (אולם יכול להישען על משענת כיסא חבירו היושב לצידו).

אמנם בשם הגר"נ קרלין שליט"א מובא (עלון 'מים חיים' של הגרי"א דינר שליט"א גליון 210) שגם כאשר אינו נשען על ידו יוצא ידי חובתו, ויכול לסובב כסאו קצת לצד שמאל ולהישען ומקיים בכך מצות 'הסיבה'. והעיר הג"ר גדעון בן משה שליט"א (בשיעורו) שהמסובב את גב הכיסא לשמאלו צריך לשבת על סוף מושב הכסא, ויסמוך את צד שמאלו עם קצת מהגב על המשענת, כדי שיהא דרך חירות.

דואג: כתב המשנ"ב (סימן תעב ס"ק ח) שאין לאדם להסב על ירך עצמו. לפי שנראה כמיצר ודואג, ואין זה דרך חירות. וכתבו בסידור יעב"ץ, ובחיד"א (בספרו פתח עינים אות ה'), שמטעם זה לא יניח את ידו על שפתיו או על מצחו בשעה שמיסב. ולעניין הסיבה על גבי חבירו חשיב דרך חירות, כמפורש בגמ' (פסחים דף קח.) ללא חולק.

5. זמן ההסיבה

סעודה: כתב המאירי "ואם היה מיסב בכל הסעודה הרי זה משובח", וכן פסק הרמ"א (סימן תעב סעיף ז) "ולכתחילה יסב כל הסעודה". וכתב המשנ"ב (ס"ק כג) באכילתו ובשתייתו ובדיעבד יצא בשעת אכילת כזית מצה וד' כוסות. ברם מנהג החזו"א והגרי"י קנייבסקי זצ"ל (ארחות רבינו ח"ב עמוד נט) והגרש"ז אורבאך זצ"ל (הליכות שלמה פסח פ"ט ארחות הלכה הערה 135) שלא להסב בשעת הסעודה. וכן נוקט בספר ויגד משה (עמוד רל). כיון שאין אנו רגילים בכך כל השנה ואין זה דרך חירות.

טורח: טעם הדבר, ביאר הגרי"י קנייבסקי (שם), בזמננו קשה לאכול בהסיבה והרי אנו כדין שמש שטורח שבילו להסב כל הסעודה, ולכן מותר לו לכתחילה להסב רק באכילת כזית מצה וכזית אפיקומן ובד' כוסות. והגרש"ז אורבאך דקדק כן בלשונו הזהב של הרמב"ם (חמץ ומצה פרק ז' הלכה ח') וז"ל; ואימתי

צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו, ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך. ע"כ. וקשה מדוע הוסיף 'ואם לאו אינו צריך', בהכרח בא לחדש שאם 'ההסיבה' טורח עבודו הסב, אינו צריך להסב כל הסעודה.

הגדה: מבואר במשנ"ב (סימן תעג ס"ק עא) בשם השל"ה דקריאת ההגדה לא יאמר בהסיבה כי אם באימה ויראה. כשאומר הברכה העיר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה סע' כ, חידושים למסכת פסחים קח). למה שכתב בספר ברכי יוסף שבשעת הברכה לא יסב, כי אמירת הברכה צריכה להיות בכובד ראש. מאידך מצינו במאירי "ארבע כוסות כולם צריכין 'הסיבה', הן שתייתם הן הדברים שהם מסודרים עליהם, רצה לומר קידוש וקריאת ההגדה וקריאת ההלל וברכת המזון. וכן מבואר בשבלי הלקט (סימן קעג) דלא הטריחוהו לעמוד, משמע שגם הברכה ב'הסיבה'. והגר"צ פלמן הוכיח כדעה זו מלשון 'ההגדה של פסח' מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. הרי לנו שהיו מסובין ומספרין, ולא היו יושבים ומספרים (י.ז.ו.).

לעיסה או בליעה? יש לחקור מהו זמן ההסיבה, האם משעת הכנסת האוכל לפה, או רק משעת הבליעה. דעת הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני), דכאשר מכניס האוכל והשתיה לפיו ולועסם, כבר מתחייב ב'הסיבה', שצריך להראות דרך חירות מזמן ההכנסה לפה. אולם בשם הגר"ח קנייבסקי מובא בספר שערי המועדים (פרק יט סעיף נב הערה קנז), הן אמנם המנהג להסב מתחילת האכילה והשתיה, אך מעיקר הדין מספיק להסב משעת הבליעה, ויכול להכניס לפיו וללעוס בישיבה ורק הבליעה יעשה בהסיבה.

סיכום הגיליון:

6. דינים העולים

הדעה הרווחת בראשונים ובפוסקים שאנשים בזמננו חייבים ב'הסיבה'. לדעת הראב"ה אין צריך הסיבה כי אין דרך להסב כל השנה. ונחלקו בדעתו האם טוב להדר ולהסב, או אדרבה עדיף שלא יסב כי אם יעשה 'הסיבה' נראה כדואג.

מצוה מן המובחר להסב על כורסה, או מיטה ולצדו כרים. לחלופין על כיסא בעל משענת וידית עם כר על המשענת. או כסא נוסף בצדו ועליו כרים. לכתחילה ישען על דבר רך, ובדיעבד יכול להסב על דבר קשה כדין עני.

יש אומרים שזוית ההסיבה צריכה להיות 45 מעלות (ממוצע בין שכיבה לישיבה). ויש חולקים שמספיק הטייה מועטת. אם יושב ומטה גופו בלי להישען, או שאכל בעמידה, לא יצא חובת 'הסיבה' גם בדיעבד.

לכתחילה יסב כל הסעודה. ואם זה טורח די להסב בשני כזיתים הראשונים, כזית אפיקומן, וד' כוסות. בשעת ההגדה הלל וברכה, ישב באימה ויראה. ויש אומרים שיכול להסב.

יש לחקור אם אכל בלא הסיבה שלא בפני רבו, האם יחזור ויאכל בלא הסיבה בפני רבו. ולכאורה לדעת הרא"ש יחזור ויאכל בלא הסיבה, אך לדעת הרמב"ם לא יחזור ויאכל בלא הסיבה. ❖

עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא:

האם נשים חייבות ב'הסיבה'? – עניינא דיומא

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפ"ו, ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'. וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

לעילוי נשמת
הר"ר מנדל
ישעי' בן ר'
אלימלך זצ"ל
נלב"ע ט'
ניסן
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת
הרה"ח רבי
אברהם בן רבי
דוד זצ"ל
נלב"ע כט אדר
ת.נ.צ.ב.ה.

